

Життя і дивовижні пригоди Робінзона Крузо
Даніель Дефо

Одна з найвідоміших пригодницьких книг у світі – «Робінзон Крузо» – розповідає про дивовижні пригоди моряка, чий корабель затонув серед моря. Волею долі він був викинутий на берег безлюдного острова і провів багато років, борючись за своє виживання. Книга була написана Даніелем Дефо на основі реальних подій і служить прекрасним прикладом могутньої волі людини до життя, яка допомогла йому облаштувати свій побут і знову зробити безліч відкриттів, більшість з яких людство вже вчинило багато століть тому, але без яких життя людини немислиме.

Даніель Дефо

Життя і дивовижні пригоди Робінзона Крузо

Народився я 1632 року в місті Йорку в заможній родині іноземного походження. Мій батько був родом з Бремена й осів спочатку в Гуллі. Наживши торгівлею хороший статок, він залишив справи і переселився в Йорк. Тут він одружився з моєю матір'ю, рідних якої називали Робінзонами – старовинне прізвище в тих місцях. Тому й мене назвали Робінзоном. Прізвище батька було Крейцнер, але, за звичаєм англійців перекручувати іноземні слова, нас почали називати Крузо. Тепер ми й самі так вимовляємо і пишемо наше прізвище; так само мене завжди називали й мої знайомі.

У мене було двоє старших братів. Один служив у Фландрії, в англійському піхотному полку, – у тому ж, яким колись командував знаменитий полковник Локгарт; він дослужився до чину підполковника й загинув у бою з іспанцями під Дюнкірхеном. Що сталося з іншим моїм братом – не знаю (як не знали мої батько й мати, що сталося зі мною).

Оскільки в родині я був третім, то мене не готували ні до якого ремесла, і голова моя з юних літ була набита різними нісенітницями. Батько мій, який був уже дуже старий, дав мені досить непогану освіту в тому обсязі, в якому можна її здобути, виховуючись вдома та відвідуючи міську школу. Він готував мене на юриста, але я мріяв про морські подорожі і не хотів слухати ні про що інше. Ця пристрасть до моря так далеко мене завела, що я пішов проти волі – навіть більше: проти прямої заборони батька і знехтував благаннями матері та порадами друзів; здавалося, було щось фатальне в цьому природному потязі, який штовхав мене до сумного життя, що дісталось мені у спадок.

Батько мій, людина статечна й розумна, здогадувався про мою затію і застерігав мене серйозно й ґрунтовно. Одного ранку він покликав мене до своєї кімнати, до якої був прикутий подагрю, й почав з гіркотою мені дорікати. Він запитав, які інші причини, крім схильності до мандрування, можуть бути в мене для того, щоб залишити рідну домівку й рідну країну, де

мені легко вийти в люди, де я можу старанністю й працею збільшити свій дохід і жити в достатку й з приємністю. Залишають вітчизну в гонитві за пригодами, сказав він, або ті, кому нічого втрачати, або честолюбці, що прагнуть створити собі вище становище; пускаючись в авантюри, що виходять за рамки повсякденного життя, вони прагнуть налагодити справи і покрити славою своє ім'я; але подібні речі або мені не під силу, або принизливі для мене; моє місце – середина, тобто те, що можна назвати вищим шаблем скромного існування, яке, як він переконався на багаторічному досвіді, є для нас найкращим у світі, найбільше підходить для людського щастя, позбавлене як від потреб та поневірянь, фізичної праці і страждань, що випадають на долю нижчих класів, так і від розкоші, честолубства, чванства і заздрості вищих класів. Наскільки приємне таке життя, сказав він, я можу судити вже з того, що всі, поставлені в інші умови, заздять йому: навіть королі нерідко скаржаться на гірке життя людей, народжених для великих справ, і шкодують, що доля не поставила їх між двома крайнощами – нікчемністю і величчю, та й мудрець висловлюється на користь середини, як мірила справжнього щастя, коли благає небо не посиляти йому ні бідності, ні багатства.

Варто мені лише поспостерігати, сказав батько, і я побачу, що всі життєві негаразди розподілені між вищими і нижчими класами і що найменше їх випадає на долю людей середнього стану, що не знають стількох примх долі, як знать і простолуд; навіть від недуг, тілесних і душевних, вони застраховані більше, ніж ті, у кого хвороби викликані пороками, розкішшю і різного роду надмірностями, з одного боку, важкою працею, нуждою, поганим і недостатнім харчуванням – з іншого, будучи, таким чином, природним наслідком способу життя. Середній статок – найбільш сприятливий для розквіту всіх чеснот, для всіх радощів буття; достаток і мир – слуги його; вони супроводжують і благословляють його помірність, здоров'я, безтурботність духу, товарииськість, різні приємні розваги й задоволення. Людина середнього стану проходить свій життєвий шлях тихо й гладко, не обтяжуючи себе ні фізичною, ні розумовою непосильною працею, не продаючись у рабство за шматок хліба, не страждаючи через пошуки виходу із заплутаних ситуацій, які позбавляють тіло сну, а душу спокою, її не з'їдає заздрість, вона не згорає потай вогнем честолубства. Оточена достатком, легко й непомітно скочується вона до могили, розважливо смакуючи солодощі життя без домішки гіркоти, почуваячись щасливою, і навчена щоденним досвідом розуміти це все ясніше й глибше.

Потім батько наполегливо й дуже доброзичливо почав просити мене не легковажити, не кидатися стрімголов у вир потреб і страждань, від яких займане мною від народження становище у світі, здавалося, мало б захистити мене. Він говорив, що у мене нема потреби працювати за шматок хліба, що він подбає про мене, намагатиметься вивести на ту дорогу, яку шойно радив мені обрати, і якщо я виявлюся невдахою або нещасливцем, то повинен буду нарікати лише на злу долю або на власну помилку. Застерігаючи мене від кроку, який не принесе мені нічого, крім шкоди, він виконує таким чином свій обов'язок і знімає із себе будь-яку відповідальність; словом, якщо я залишуся вдома і влаштую своє життя відповідно до його вказівок, він буде мені добрим батьком, але не докладе руки до моєї смерті, заохочуючи мене до від'їзду. На завершення він навів мені приклад мого старшого брата, якого він також наполегливо переконував не брати участі в нідерландській війні, але всі його вмовляння виявилися марними: захоплений мріями, юнак втік в армію і був убитий. І хоча (так закінчив батько свою промову) він

ніколи не перестане молитися за мене, але оголошує мені відверто: якщо я не відмовлюся від свого божевільного задуму, на мені не буде благословення Божого. Настане час, коли я пошкодую, що знехтував його порадою, але тоді, напевне, нікому буде допомогти мені виправити скоєне зло.

Я бачив, як під час останньої частини цієї промови (яка була воістину пророкою, хоча, думаю, батько мій і сам цього не підозрював) рясні сльози заструмували по обличчю старого, особливо, коли він заговорив про мого вбитого брата; а коли батько сказав, що для мене настане час каяття, але вже нікому буде допомогти мені, то від хвилювання він обірвав свою промову, заявивши, що серце його переповнене і він не може більше вимовити й слова.

Я був щиро зворушений цією промовою (та й кого б вона не торкнула?) і твердо вирішив не думати більше про від'їзд у чужі краї, а облаштуватися на батьківщині, як того бажав мій батько. Та марно! – минуло кілька днів, і від мого рішення не залишилося нічого: словом, через кілька тижнів після розмови з батьком я, щоб уникнути нових батьківських умовлянь, вирішив утекти з дому таємно. Але я стримував перший запал своєї нетерплячки і діяв не поспішаючи: обравши час, коли моя мати, як мені здалося, була більш за звичайне у дусі, я відвів її у куточок і сказав, що всі мої помисли до такої міри проникнуті бажанням бачити чужі краї, що, якщо навіть я і займатимусь якоюсь справою, у мене все одно не вистачить терпіння довести її до кінця і що хай краще батько відпустить мене добровільно, бо інакше я буду змушений обійтися без його дозволу. Я сказав, що мені вісімнадцять років, а в такому віці пізно вчитися ремеслу, пізно готуватися в юристи. І якби навіть, припустимо, я поступив писарем до правника, я знаю наперед, що втечу від свого патрона, не дотягнувши випробувального терміну, і піду в море. Я просив матір умовити батька відпустити мене подорожувати для набуття досвіду; тоді, якщо таке життя мені не сподобається, я повернуся додому і більше вже не поїду; і пообіцяв надолужити подвійною старанністю втрачений час.

Мої слова сильно розгнівали матінку. Вона сказала, що марно й говорити з батьком на цю тему, оскільки він дуже добре розуміє, у чому моя користь, і не погодиться на моє вмовляння. Вона дивувалася, як я ще можу думати про подібні речі після розмови з батьком, який переконував мене так м'яко і з такою добротою. Звичайно, якщо я хочу себе згубити, цій біді не допомогти, але я можу бути впевнений, що ні вона, ні батько ніколи не дадуть своєї згоди на мою затію; сама ж вона анітрохи не бажає сприяти моїй загибелі, і я ніколи не вправі буду сказати, що моя мати потурала мені, коли батько був проти.

Згодом я дізнався, що хоч матінка й відмовилася клопотати за мене перед батьком, проте передала йому нашу розмову слово в слово. Дуже заклопотаний таким поворотом справи, батько сказав їй, зітхнувши: «Хлопчик міг би бути щасливим, залишившись на батьківщині, але, якщо він пуститься в чужі краї, буде найжалюгіднішою, найнещаснішою істотою, яка колись народжувалася на землі. Ні, я не можу на це погодитися».

Тільки десь через рік після описаного я вирвався на волю. Протягом усього цього часу я наполегливо залишався глухим до всіх пропозицій долучитися до якоїсь справи і часто нарікав на батька й матір за їх рішуче упередження проти того життя, до якого мене вабили мої природні нахили. Та якось раз,

під час мого перебування в Гуллі, куди я заїхав випадково, цього разу без жодної думки про втечу, один мій приятель, що вирушав до Лондона на кораблі свого батька, почав умовляти мене поїхати з ним, пускаючи в хід звичну для моряків приманку, а саме, що мені нічого не буде коштувати проїзд. І от, не запитавши ні в батька, ні в матері, навіть не повідомивши їх жодним словом, надавши їм змогу дізнатися про це як доведеться, – не отримавши ні батьківського, ні Божого благословення, не зауваживши ні обставин даної хвилини, ні наслідків, в недобрий – бачить Бог! – час, 1 вересня 1651 року я ступив на корабель свого приятеля, що вирушав до Лондона. Ніколи, я думаю, халепи молодих шукачів пригод не починалися так рано і не тривали так довго, як мої. Не встиг наш корабель вийти з гирла Гумбер, як подув вітер, і почалося страшне хвилювання. Доти я ніколи не бував у морі і не можу висловити, до чого мені стало зле і наскільки була вражена моя душа. Тільки тепер я серйозно замислився над тим, що накоїв і як справедливо спіткала мене небесна кара за те, що я так безсовісно залишив рідну домівку і порушив синівський обов'язок. Всі добрі поради моїх рідних, сльози батька, благання матері воскресли в моїй пам'яті, і совість, яка в той час ще не встигла в мене остаточно зачерствіти, суворо дорікала мені за зневагу до батьківських умовлянь і за порушення моїх обов'язків перед Богом і батьками.

Тим часом вітер дужчав, і по морю ходили високі хвилі, хоча ця буря не мала й подоби того, що я багато разів бачив потім, ні навіть того, що мені довелося побачити через кілька днів. Але й цього було досить, аби приголомшити такого новачка в морській справі, що нічого в ній не тямив, яким я був тоді. З кожною новою хвилею, яка накочувалася, я очікував, що вона нас поглине, і щоразу, коли корабель падав вниз, як мені здавалося, в безодню морську, я був упевнений, що він уже не підніметься нагору. І в цих муках душевних я твердо вирішив і неодноразово запрявся: якщо буде воля Господа вберегти цього разу мое життя, коли нога моя знову ступить на тверду землю, я зараз же повернуся додому до батька і ніколи, доки житиму, не ступлю більше на корабель; я клявся дослухатися до батьківської поради і ніколи більше не наражати себе на таку небезпеку, яку тоді переживав. Тепер тільки зрозумів я всю вірність міркувань батька щодо золотої середини; як мирно і приємно прожив він своє життя, ніколи не потерпаючи від бур на морі і не страждаючи від колотнеч на березі, і я вирішив повернутися в рідну домівку з покаанням, як справжній блудний син.

Цих тверезих і розсудливих думок вистачило у мене, поки тривала буря, і навіть ще на деякий час; але наступного ранку вітер почав стихати, хвилювання вляглося, і я почав потроху звикатися з морем. Як би там не було, весь цей день я був налаштований дуже серйозно (втім, я ще не зовсім оговтався від морської хвороби); але до кінця дня погода прояснилася, вітер ущух і настав тихий, чарівний вечір; сонце зайшло без хмар і таке ж ясне встало наступного дня, і гладь морська, за повної чи майже повної відсутності вітру, була залита сяйвом сонця і створювала чудову картину, якої я ніколи ще не бачив.

Вночі я добре виспався, і від моєї морської хвороби не залишилося й сліду. Я був дуже веселий і з подивом дивився на море, яке ще вчора вирувало й гуркотіло і змогло за такий короткий час затихнути й набути настільки привабливого вигляду. І ось тут, наче для того, щоб зруйнувати мої благі наміри, до мене підійшов приятель, що підбив мене їхати з ним, і, вдаривши мене по плечу, сказав: «Ну що, Бобе, як почувашся після вчорашнього? Парі

тримаю, що ти злякався; зізнайся: адже злякався вчора, коли подув вітерець?» – «Вітерець? Гарний вітерець! Я й уявити собі не міг такої жахливої бурі!» – «Бурі! Ну ти й дивак! Ти вважаєш, що це буря? Ні! Дурниці! Дай нам гарне судно та побільше простору, то ми такого шквалику й не помітимо. Але ти ще недосвідчений моряк, Бобе. Підемо краще зваримо собі пуншу й забудемо про все. Поглянь, який чудовий сьогодні день!» Щоб скоротити цю сумну частину своєї оповіді, скажу відверто, що далі пішло, як зазвичай у моряків: зварили пунш, я сп'янів і втопив у бруді цієї ночі все своє каяття, всі похвальні роздуми про свою колишню поведінку і всі благі рішення щодо майбутнього. Словом, щойно поверхня моря розгладилася, щойно після бурі відновилася тиша, а разом з бурею вляглися мої розбурхані почуття, і страх бути поглинутим хвилями минув, думки мої потекли по старому руслу, і всі мої клятви, всі обіцянки, які я давав собі у хвилини відчаю, були забуті. Правда, іноді я прозрівав, серйозні думки ще намагалися, так би мовити, повернутися, але я гнав їх геть, боровся з ними, немов із хворобою, і за допомогою п'яцтва й веселої компанії скоро переміг ці напади, як я їх називав; за якихось п'ять-шість днів я здобув таку повну перемогу над своєю совістю, якої тільки може побажати собі молодик, що зважився не звертати на неї уваги. Але мені знадобилося ще одне випробування: Провидіння, як завжди в таких випадках, хотіло відібрати в мене останні виправдання; справді, якщо цього разу я не зрозумів, що був урятований ним, то наступне випробування було такого роду, що тут вже й останній і пропаший негідник з нашого екіпажу не міг би не визнати як небезпеку, так і чудесного порятунку від неї.

Шостого дня після виходу в море ми прийшли на ярмутський рейд. Вітер після шторму постійно був протилежний і слабкий, тому рухалися ми повільно. У Ярмуті ми були змушені кинути якір і простояли при іншому, а саме південно-західному, вітрі сім чи вісім днів. Протягом цього часу на рейд прийшло з Ньюкасла дуже багато суден. Ярмутський рейд служить звичайним місцем стоянки для суден, які чекають тут попутного вітру, щоб увійти в Темзу.

Втім, ми не простояли б так довго й увійшли б у річку з припливом, якби вітер не був такий свіжий, а днів через п'ять не подув ще сильніше. Однак, ярмутський рейд вважається такою ж гарною стоянкою, як і гавань, а якорі і якірні канати були в нас міцні; тому наші люди анітрохи не тривожилися, не чекали небезпеки і ділили своє дозвілля між відпочинком та розвагами, за звичаєм моряків. Але восьмого дня вранці вітер ще посвіжішав, і знадобилися всі робочі руки, щоб прибрати стеньги і щільно закріпити все, що потрібно, аби судно могло безпечно триматися на рейді. До полудня почалося велике хвилювання; корабель сильно розгойдувало; він кілька разів зачерпнув бортом, і разів зо два нам здалося, що нас зірвало з якоря. Тоді капітан скомандував відшвартуватися. Таким чином, ми трималися на двох якорях проти вітру, витравивши канати до кінця.

Тим часом розігрався жорстокий шторм. Розгубленість і жах прочитувалися тепер навіть на обличчях матросів. Я кілька разів чув, як сам капітан, проходячи зі своєї каюти повз мене, бурмотів стиха: «Господи, змилуйся над нами, інакше всі ми загинемо, всім нам настане кінець», що не заважало йому, однак, зірко спостерігати за роботами з порятунку корабля. Перші хвилини переполоху оглушили мене: я нерухомо лежав у своїй каюті під сходами і навіть не знаю добре, що я відчував. Мені було важко повернутися до колишнього настрою каяття після того, як я так явно знехтував і так

рішуче з ним розправився: мені здавалося, що жахи смерті раз і назавжди минули і що ця буря закінчиться нічим, як і перша. Та коли сам капітан, проходячи повз мене, як я щойно сказав, заявив, що ми всі загинемо, я страшенно злякався. Я вийшов з каюти на палубу: ніколи в житті не доводилося мені бачити такої зловісної картини: морем ходили вали заввишки з гору, і кожні три-чотири хвилини на нас навалювалася така гора. Коли, зібравшись з духом, я озирнувся, навколо панували жах та лихо. Два важко навантажені судна, що стояли на якорі неподалік від нас, щоб полегшити себе, обрубали всі щогли. Хтось із наших матросів крикнув, що корабель, який стояв за півмилі від нас попереду, пішов на дно. Ще два судна зірвало з якорів і віднесло у відкрите море напризволяще, бо ні на тому, ні на іншому не залишалося жодної щогли. Дрібні судна трималися краще за інших і не так страждали на морі; а два-три з них теж віднесло в море, і вони промчали борт у борт попри нас, прибравши всі вітрила, крім одного кормового клівера.

Увечері штурман і боцман приступили до капітана з проханням дозволити їм зрубати фок-щоглу. Капітану дуже цього не хотілося, але боцман став доводити йому: якщо фок-щоглу залишити, судно затоне; і той погодився, а коли знесли фок-щоглу, грот-щогла почала так хитатися і так сильно розгойдувати судно, що довелося знести і її і таким чином очистити палубу.

Можете уявити, що мав відчувати весь цей час я – зовсім новачок у морській справі, який незадовго до цього настільки злякався невеликого хвилювання. Але якщо після стількох років пам'ять мене не обманює, не смерть була мені страшна тоді: у сто крат сильніше жахала мене думка про те, що я зрадив своєму рішенню скоритися батькові і повернувся до своїх первісних проклятих химер, і думки ці у поєднанні з боязню бурі приводили мене в стан, якого не передати жодними словами. Але найгірше було ще попереду. Буря продовжувала лютувати з такою силою, що, за визнанням самих моряків, їм ніколи не траплялося бачити подібної. Судно в нас було міцне, але від великої кількості вантажу глибоко сиділо у воді, і його так гойдало, що на палубі щохвилини чулося: «захлесне, кренить». У деякому сенсі для мене було великою перевагою, що я не цілком розумів значення цих слів, поки не запитав про це. Однак, буря вирувала все з більшою люттю, і я побачив – а це нечасто побачиш – як капітан, боцман і ще кілька людей, у яких почуття, ймовірно, не так притупилися, як у решти, молилися, щохвилини чекаючи, що корабель піде на дно. На довершення жаху раптом серед ночі один з чоловіків, спустившись у трюм подивитися, чи все там у порядку, закричав, що судно дало течу, інший посланець доніс, що вода піднялася вже на чотири фути. Тоді пролунала команда: «Усім до помпи!» Коли я почув ці слова, у мене завмерло серце і я впав навznak на ліжку, де сидів. Але матроси розштовхали мене, говорячи, що якщо досі від мене не було користі, то тепер я можу працювати, як і всі інші. Тоді я встав, підійшов до помпи й старанно почав качати. У цей час кілька дрібних вантажних суден, будучи не в змозі встояти проти вітру, знялися з якоря і вийшли в море. Помітивши їх, коли вони проходили повз нас, капітан наказав випалити з гармати, щоб повідомити про наше тяжке становище. Не розуміючи значення цього пострілу, я уявив, що судно наше розбилося чи взагалі трапилося щось жахливе, словом, я так злякався, що зомлів. Та оскільки кожен переймався лише порятунком власного життя, то на мене не звернули уваги й не поцікавилися, що сталося зі мною. Інший матрос став до помпи на моє місце, відштовхнувши мене ногою і залишивши лежати, повний упевненості, що я впав за мертво; минуло чимало часу, поки я отямився.

Ми продовжували працювати, але вода піднімалася в трюмі все вище. Було очевидним, що корабель затоне, і хоча буря починала потроху вщухати, однак не було надії, що він зможе протриматися на воді, поки ми увійдемо в гавань, і капітан продовжував палити з гармат, волаючи про допомогу. Нарешті одне невелике судно, що стояло попереду нас, ризикнуло спустити шлюпку, щоб нам допомогти. З великою обережністю шлюпка наблизилася до нас, але ні ми не могли підійти до неї, ні вона не могла причалити до нашого корабля, хоча люди гребли щосили, ризикуючи своїм життям заради нашого порятунку. Наші матроси кинули їм канат з буйком, витравивши його на велику довжину. Після довгих марних зусиль тим вдалося впіймати кінець каната; ми притягли їх під корму і всі до одного спустилися до них у шлюпку. Годі було й думати дістатися в ній до їхнього судна; тому, за загальною згодою, було вирішено гребти за вітром, намагаючись тільки тримати по можливості до берега. Наш капітан пообіцяв чужим матросам: якщо човен їх розіб'ється об берег, він заплатить за нього їх господареві. Таким чином, здебільшого на веслах, частково гнані вітром, ми попрямували на північ у бік Вінтертон-Несса, поступово гребучи до землі.

Не минуло й чверті години з тієї хвилини, коли ми відчалили від корабля, як він почав занурюватися на наших очах. І тут я вперше зрозумів, що означає «захлесне». Мушу, однак, зізнатися, що я майже не мав сили глянути на корабель, почувши крики матросів, що він тоне, бо з моменту, коли я зійшов чи, краще сказати, коли мене зняли в човен, в мені немов усе вмерло – частково від страху, частково від думок про майбутні поневіряння.

Доки люди посилено працювали веслами, щоб направити човен до берега, ми могли бачити (бо щоразу, як човен підкидало хвилею, нам видно було його), що там зібралася велика юрба: всі метушилися й бігали, готуючись надати нам допомогу, коли ми підійдемо ближче. Та рухалися ми дуже повільно й дісталися до землі, тільки пройшовши Вінтертонський маяк, де між Вінтертоном і Кромером берегова лінія загинала на захід і де її виступи трохи стримували силу вітру. Тут ми пристали і, з великими зусиллями, але все-таки успішно вибравшись на сушу, пішли пішки в Ярмут. Завдяки лиху, що спіткало нас, ми отримали досить співчутливе ставлення: місто відвело нам хороші приміщення, а приватні особи – купці й судновласники – забезпечили нас грошима в достатній кількості, щоб доїхати до Лондона або до Гулля, як ми схочемо.

О, чому мені не прийшло тоді в голову повернутися в Гулля, у батьківський дім! Який би я був щасливий! Напевно, батько мій, як у євангельській притчі, заколов би для мене вгодоване теля, бо він дізнався про мое спасіння лише через багато часу по тому, як до нього дійшла звістка, що судно, на якому я вийшов з Гулля, потонуло на ярмутському рейді.

Але злий мій талан штовхав мене все на той же згубний шлях із завзятістю, якій неможливо було чинити спротив; і хоча в моїй душі неодноразово лунав тверезий голос розуму, що кликав мене повернутися додому, у мене не вистачило для цього сил. Не знаю, як це назвати, і тому не буду наполягати, що нас спонукає бути знаряддям власної своєї загибелі, навіть коли ми бачимо її перед собою і йдемо до неї з розплющеними очима, таємне веління всесильної долі; та безсумнівно, що тільки мій злочасний талан, якого я не силах був уникнути, змусив мене піти наперекір тверезим доведенням і навіюванням кращої частини мого ества і знехтувати двома

настільки наочними уроками, які я отримав за першої ж спроби ступити на новий шлях.

Син нашого судновласника, мій приятель, який допоміг мені укріпитися в моєму згубному рішенні, присмирнів тепер більше за мене: вперше, як він заговорив зі мною в Ярмуті (що сталося тільки через два чи три дні, бо нам відвели різні приміщення), я помітив, що тон його змінився. Вельми невдоволений, він запитав мене, похитуючи головою, як я почуваюся. Пояснивши своєму батькові, хто я такий, він розказав, що я здійснив дану подорож у вигляді досвіду, у майбутньому ж маю намір об'їздити весь світ. Тоді його батько звернувся до мене і сказав серйозним і заклопотаним тоном: «Молодий чоловіче! Вам більше ніколи не слід пускатися в море; те, що трапилося з нами, ви повинні прийняти за явне і беззаперечне знамення, що вам не судилося бути мореплавцем». – «Чому ж, сер? – відповів я. – Хіба ви також не будете більше плавати?» – «Це інша справа, – відповів він, – плавати – моя професія, а отже, мій обов'язок. Ви ж пустилися в море у вигляді досвіду. То небеса й дали вам скуштувати того, чого ви маєте очікувати, якщо будете наполягати на своєму рішенні. Можливо, все те, що з нами сталося, відбулося через вас: можливо, ви були Іоною на нашому кораблі... Будь ласка, – додав він, – поясніть мені толком, хто ви такий і що спонукало вас до цього плавання?» Тоді я розповів йому дещо про себе. Щойно я закінчив, він вибухнув страшним гнівом. «Що я такого зробив, – сказав він, – чим завинив, що цей жалюгідний вигнанець ступив на палубу мого корабля! Ніколи більше, навіть за тисячу фунтів не погоджуся я плисти на одному судні з тобою!» Звичайно, все це було сказано спересердя, людиною і без того вже схвильованою думкою про свою втрату, і у своєму гніві він зайшов далі, ніж слід було. Та потім у мене була з ним спокійна розмова, в якій він серйозно переконував мене не спокушати на свою погибель Провидіння і повернутися до батька, говорячи, що в усьому, що трапилося, я маю вбачати перст Божий. «Ох, юначе! – сказав він на завершення, – якщо ви не повернетесь додому, то – повірте мені – скрізь, куди б ви не поїхали, вас переслідуватимуть нещастя й невдачі, поки над вами не здійсняться слова вашого батька».

Невдовзі після того ми розлучилися, я не зміг заперечити йому і більше його не бачив. Куди він виїхав з Ярмута – не знаю; у мене ж було трохи грошей, і я вирушив до Лондона сухим шляхом. І в Лондоні, і по дорозі туди на мене часто находили хвилини сумніву і роздуми щодо того, яке життя мені обрати: чи додому повернутися, чи пуститися в нове плавання.

Що стосується повернення в рідну домівку, то сором заглушав найбільш вагомим доведенням мого розуму: я уявляв, як з мене кепкуватимуть всі наші сусіди і як мені буде соромно глянути не тільки на батька й матір, а й на всіх наших знайомих. Відтоді я часто помічав, до чого нелогічна й непослідовна людська натура, особливо в молодості; відкидаючи міркування, якими слід було б керуватися в подібних випадках, люди соромляться не гріха, а каяття, соромляться не вчинків, за які їх можна справедливо назвати божевільними, а виправлення, за яке тільки й можна вважати їх розумними.

У такому стані я перебував досить довго, не знаючи, що робити і які терени життя обрати. Я не міг побороти небажання повернутися додому, а поки я відкладав, спогади про лихо, якого зазнав, дещо стиралися, разом з ними слабшав і без того слабкий голос розуму, який спонукав мене повернутися до

батька, і закінчилося тим, що я відкинув будь-яку думку про повернення і почав мріяти про нові подорожі.

Та ж зла сила, яка спонукала мене втекти з батьківського дому, яка втягнула мене в безглузду й необдуману затію здобути собі статок, нишпорячи по світу, і так міцно забила мені в голову цю маячню, що я залишився глухим до всіх добрих порад, до умовлянь і навіть до заборони батька, – ця ж сила, кажу я, якого б не була вона роду, штовхнула мене на найнещасливіший учинок, який тільки можна уявити: я сів на корабель, що вирушав до берегів Африки, або, як висловлюються наші моряки своєю мовою, – до Гвінеї, і знову пустився в мандри.

Великим моїм нещастям було те, що в усіх цих пригодах я не найнявся простим матросом; хоча мені довелося б працювати трохи більше, ніж я звик, але зате я знав би обов'язки й роботу моряка і зміг би з часом стати штурманом чи помічником капітана, якщо не самим капітаном. Але така вже була моя доля – з усіх шляхів вибрати найгірший. Так вчинив я й цього разу: в гаманці у мене водилися гроші, на мені був пристойний одяг, і я завжди був на судні справжнім джентельменом, тому нічого там не робив і нічому не навчився.

У Лондоні мені пощастило потрапити (із перших же кроків) у хорошу компанію, що не часто трапляється з такими розпущеними молодиками, які збилися з пуття і яким я був тоді, тому диявол не дрімає і негайно розставляє їм якісь пастки. Але не так було зі мною. Я познайомився з одним капітаном, який незадовго перед тим ходив до берегів Гвінеї, й оскільки цей рейс був для нього дуже вдалим, то він вирішив вкотре вирушити туди. Він полюбив моє товариство – я був на той час приемним співрозмовником – і, дізнавшись від мене, що я мрію побачити світ, запропонував мені їхати з ним, сказавши, що мені це нічого не коштуватиме і що я буду його співтрапезником і другом. Якщо ж у мене є можливість набрати із собою товарів, то, можливо, мені пощастить, і я отримаю весь виручений від торгівлі прибуток.

Я прийняв пропозицію; зав'язавши дружні стосунки з цим капітаном, людиною чесною і довірливою, я вирушив з ним у дорогу, прихопивши із собою невеликий вантаж, на якому, завдяки повній безкорисливості мого друга капітана, отримав досить непоганий дохід: за його вказівкою я закупив на сорок фунтів стерлінгів різних брязкалець і дрібничок. Ці гроші я зібрав за допомогою своїх родичів, з якими листувався і які, як я припускаю, переконали мого батька чи, вірніше, матір допомогти мені хоч невеликою сумою у моїй першій справі.

Ця подорож була, можна сказати, єдино вдалою з усіх моїх походеньок, чим я зобов'язаний безкорисливості та чесності мого друга капітана, під керівництвом якого я, крім того, набув неабияких знань з математики й навігації, навчився вести корабельний журнал, робити спостереження і взагалі дізнався багато такого, що необхідно знати морякові. Він отримував задоволення від занять зі мною, а я – від навчання. Одним словом, у цій подорожі я став моряком і купцем: виручив за свій товар п'ять фунтів, дев'ять унцій золотого піску, за який, після повернення до Лондона, отримав майже триста фунтів стерлінгів. Ця удача сповнила мене амбітними мріями, які згодом довершили мою загибель.

Та навіть і в цю подорож на мою долю випало чимало негараздів, і головне – я весь час прохворів, підхопивши найсильнішу тропічну лихоманку[1 – Хвороба жаркого клімату, до якої схильні переважно уродженці більш холодних країн і, отже, європейці. Примітним є один із проявів цієї хвороби: хворому море видається зеленим полем, й іноді трапляється, що, бажаючи пройти цим полем, людина стрибає у воду й гине.] внаслідок надто жаркого клімату, бо узбережжя, де ми найбільше торгували, лежить між п'ятнадцятим градусом північної широти й екватором.

Отже, я став купцем, що вів торгівлю з Гвінеєю. Оскільки, на мое нещастя, мій друг капітан незабаром після прибуття на свою батьківщину помер, то я вирішив знову поїхати у Гвінею, вже самостійно. Я відплив з Англії на тому ж кораблі, командування яким перейшло тепер до помічника померлого капітана. Це була найнещасливіша подорож, яку колись здійснила людина. Правда, я не взяв із собою і ста фунтів з нажитого капіталу, а решту двісті фунтів віддав на зберігання вдові свого покійного друга, яка розпорядилася ними вельми сумлінно; зате мене спіткали під час подорожі страшні біди. Почалося з того, що одного разу вдосвіта наше судно, яке тримало курс на Канарські острови чи, вірніше, між Канарськими островами й Африканським материком, було захоплено зненацька турецьким корсаром із Салеха, який погнався за нами на всіх вітрилах. Ми теж підняли вітрила, які могли витримати наші реї і щогли, але, бачачи, що пірат нас наздоганяє і неминуче наздожене через кілька годин, ми приготувалися до бою (у нас було дванадцять гармат, а в нього вісімнадцять). Близько третьої години пополудні він нас нагнав, але помилково, замість того, щоб підійти до нас із корми, як він мав намір, підійшов з борту. Ми навели на нього вісім гармат і дали по ньому залп, після чого він відійшов трохи далі, відповівши попередньо на наш вогонь не тільки гарматним, а й рушничним залпом з двох сотень рушниць, оскільки на ньому було до двохсот осіб. Втім, у нас нікого не зачепило: ряди наші залишилися щільними. Потім пірат приготувався до нового нападу, а ми – до нової оборони. Підійшовши до нас цього разу з іншого борту, він узяв нас на абордаж: осіб шістдесят увірвалося до нас на палубу, і всі насамперед кинулися рубати снасті. Ми зустріли їх рушничною стріляниною, списами й ручними гранатами і двічі очищали від них палубу. Тим не менш, оскільки корабель наш був доведений до непридатного стану і троє наших людей було вбито, а вісім поранено, то на завершення (я скорочую цю сумну частину своєї оповіді) ми змушені були здатися, і нас відвезли як полонених у Салех, морський порт, що належить маврам.

Участь моя виявилася менш жахливою, ніж я побоювався в перший момент. Мене не повели, як інших наших людей, вглиб країни до двору султана; капітан розбійницького корабля утримував мене як невільника, бо я був молодий, спритний і підходив йому. Ця разюча зміна долі, що перетворила мене з купця на жалюгідного раба, буквально розчавила мене, і тут мені згадалися пророчі слова батька про те, що настане час, коли нікому буде виручити мене з біди і втішити, – слова, які, думав я, так точно збувалися тепер, коли правиця Божа покарала мене і я загинув безповоротно. Втім, то була лише бліда тінь тих важких випробувань, через які мені належало пройти, як покаже продовження моєї розповіді.

Оскільки мій новий господар чи, точніше, пан узяв мене до себе в будинок, то я сподівався, що, вирушаючи в наступне плавання, він прихопить із собою й мене. Я був упевнений, що рано чи пізно його «впіймає» якийсь іспанський

чи португальський корабель, і тоді мені буде повернута свобода. Але надія моя скоро розвіялася, бо, вийшовши в море, він залишив мене наглядати за садком і взагалі виконувати по господарству чорну роботу, покладену на рабів; після повернення з крейсування він наказав мені розташуватися на судні, в каюті, щоб доглядати його.

Відтоді я ні про що не думав, крім утечі, вигадуючи способи здійснити свою мрію, але не знаходив жодного, який давав би хоч найменшу надію на успіх. Та й важко було припустити вірогідність успіху в подібній справі, бо мені нікому було довіритися, ні в кого шукати допомоги – не було жодного подібного до мене невольника, жодного англійця, жодного ірландця чи шотландця – я був зовсім самотній; так що цілих два роки (хоча протягом цього часу я часто тішив себе мріями про свободу) у мене не було й тіні надії на здійснення мого плану. Але після двох років стався один незвичайний випадок, що пожвавив у моїй душі давнішню думку про втечу, і я знову вирішив здійснити спробу вирватися на волю. Якимось мій хазяїн сидів удома довше ніж зазвичай і не споряджав свій корабель (через брак грошей, як я чув). У цей період він постійно, раз чи два на тиждень, а в гарну погоду й частіше, виходив на корабельному катері на прибережжя ловити рибу. У кожен таку поїздку він брав веслярами мене й молоденького мавра, і ми розважали його як могли. Оскільки я, крім того, виявився вельми майстерним рибалкою, то іноді він відправляв по рибу мене з хлопчиком – Мареско, як називали його, – під наглядом одного дорослого мавра, свого родича.

Якимось вранці ми вийшли на прибережжя. Коли ми відпливли, піднявся такий густий туман, що ми втратили берег з виду, хоча до нього від нас не було й півтора миль. Ми почали гребти наважання; працюючи веслами весь день і всю ніч, з настанням ранку ми побачили довкола відкрите море, тому що замість того, щоб взяти до берега, ми відпливли від нього щонайменше на шість миль. Зрештою, ми дісталися додому, хоча не без зусиль, тому що зранку подув досить свіжий вітер; всі ми сильно зголодніли.

Навчений цією пригодою, мій господар вирішив бути обачнішим на майбутнє й оголосив, що більше ніколи не виїде на риболовлю без компаса й запасу провізії. Після захоплення нашого корабля він залишив собі наш баркас і тепер наказав своєму корабельному теслі, теж невольникові-англійцю, побудувати на цьому баркасі в середній його частині невелику рубку чи каюту, як на баржі, позаду якої залишити місце для однієї людини, яка кермуватиме й управлятиме гротом, а попереду – для двох, щоб кріпити і прибирати інші вітрила, клівер яких був над дахом каюти. Вона була низенька й дуже затишна, настільки простора, що в ній було можна спати втрьох і помістити стіл і шафи для провізії, в яких мій хазяїн тримав для себе хліб, рис, каву і пляшки з тими напоями, які мав намір розпивати в дорозі.

Ми часто ходили по рибу на цьому баркасі, й оскільки я був найбільш вправним рибалкою, то хазяїн ніколи не виїжджав без мене. Одного разу він зібрався в дорогу (по рибу чи просто покататися – вже не можу сказати) з двома-трьома важливими маврами, заготувавши для цієї поїздки провізії більше ніж зазвичай і ще звечора відіславши її на баркас. Крім того, він наказав мені взяти у нього на судні три рушниці з необхідною кількістю пороху й зарядів, оскільки, крім лову риби, їм хотілося ще й полювати.

Я зробив усе, як він велів, і наступного дня зранку чекав на баркасі, чисто вимитому й абсолютно готовому до прийому гостей, з піднятими вимпелами та прапором. Однак, хазяїн прийшов сам і сказав, що його гості відклали поїздку через якусь справу, яка несподівано підвернулася. Потім він наказав нам трьом – мені, хлопчикові й мавру – йти, як завжди, на прибережжя по рибу, оскільки його друзі будуть у нього вечеряти, і тому, щойно ми наловимо риби, я маю принести її до нього додому. Я послухався.

І тут у мене знову промайнула давня думка про звільнення. Тепер у моєму розпорядженні було маленьке судно, і, щойно господар пішов, я почав готуватися – але не для рибного лову, а в далеку дорогу, хоча не тільки не знав, але навіть і не думав про те, куди попрямує: будь-яка дорога була для мене хорошою, аби втекти з неволі.

Першим моїм хитруванням було вселити мавру, що нам необхідно запастися їжею, оскільки ми не вправі розраховувати на частування з хазяйського столу. Він відповів, що це правда, і притягнув на баркас великий кошик із сухарями і три глечики прісної води. Я знав, де стоїть у хазяїна ящик з винами (захопленими, як це показували ярлички на пляшках, з якогось англійського корабля), і, поки мавр був на березі, я переправив їх на баркас і поставив у шафку, ніби вони були ще раніше приготовлені для господаря. Крім того, я приніс великий шматок воску, фунтів п'ятдесят вагою, та прихопив моток пряжі, сокиру, пилку й молоток. Все це дуже нам знадобилося згодом, особливо віск, з якого ми робили свічки. Я пустив у хід ще й іншу хитрість, на яку мавр теж попався через наївність. Його ім'я було Ізмаїл, а всі називали його Молі або Мулі. От я і сказав йому: «Молі, у нас на баркасі є хазяйські рушніці. Що, якби ти добув трошки пороху й зарядів? Можливо, нам вдалося б підстрелити собі на обід дві-три алькамі (птаха на зразок нашого кулика). Господар тримає порох і дріб на кораблі, я знаю». – «Добре, я принесу», – сказав він і приніс великий шкіряний мішок з порохом (фунта з півтора вагою, якщо не більше) та інший з дробом фунтів у п'ять чи шість. Він прихопив також і куль. Все це ми склали в баркас. Крім того, у хазяйській каюті знайшлося ще трохи пороху, який я пересипав в одну з великих пляшок, що була в ящику, попередньо переливши з неї залишки вина. Запасшись таким чином всім необхідним для дороги, ми вийшли з гавані на рибну ловлю. У сторожовій вежі, розташованій біля входу в гавань, знали, хто ми такі, і наше судно не привернуло уваги. Відійшовши від берега не більш як на милю, ми прибрали вітрило і стали готуватися до лову. Вітер був північно-східний, що не відповідало моїм планам, бо якби дув він із півдня, я міг би, напевно, доплисти до іспанських берегів, принаймні до Кадикса; та звідки б не дув тепер вітер, я твердо вирішив: втекти подалі від цього жакливого місця, а решту віддати на розсуд долі.

Порибаливши деякий час і нічого не впіймавши, – я навмисне не витягав вудки, коли у мене риба клювала, щоб мавр нічого не бачив, – я сказав йому: «Тут у нас справа не піде; хазяїн не подякує нам за такий улов. Треба відійти подалі». Не підозрюючи підступу з мого боку, мавр погодився, й оскільки він був на носі баркаса, – поставив вітрила. Я сів до керма, і коли баркас відійшов ще милі на три у відкрите море, ліг у дрейф, наче щоб потім приступити до рибного лову. Далі, передавши хлопчикові кермо, я підійшов до мавра ззаду, нагнувся, немов розглядаючи щось, і раптом схопив його за тулуб і кинув за борт. Він зараз же виринув, бо плавав, як пробка, і криками став благати, щоб я взяв його на баркас, обіцяючи, що поїде зі мною хоч на край світу. Він так швидко плив, що наздогнав би мене дуже

швидко, оскільки вітру майже не було. Тоді я пішов у каюту, взяв там рушницю і прицілювався в нього, кажучи, що не бажаю йому зла і не зроблю йому нічого поганого, якщо він дасть мені спокій. «Ти добре плаваєш, – продовжував я, – на морі тихо, тому ти легко допливеш до берега, і я не чіпатиму тебе; та тільки спробуй підпливти близько до баркаса – миттю прострелю тобі череп, тому що я твердо вирішив повернути собі свободу». Тоді він повернув до берега і, я впевнений, доплив до нього без жодних труднощів, оскільки був чудовим плавцем.

Звичайно, я міг би кинути в море хлопчика і взяти з собою цього мавра, але на останнього не можна було покластися. Коли він відплив досить далеко, я повернувся до хлопчика (його звали Ксурі) і сказав йому: «Ксурі! Якщо ти будеш мені вірний, я зроблю тебе великою людиною, та якщо ти не погладиш свого обличчя на знак того, що не зрадиш мені (тобто поклянешся бородою Магомета і його батька), я і тебе кину в море». Хлопчик посміхнувся, дивлячись мені прямо в очі, і відповів так щиросердно, що я не міг не повірити йому. Він присягнувся, що вірний мені і поїде зі мною на край світу.

Доки мавр, що плив, не зник із виду, я тримав прямо у відкрите море, лавіруючи проти вітру. Я робив це навмисне, щоб показати, ніби ми йдемо до Гібралтарської протоки (як, очевидно, і подумала б кожна розсудлива людина). Справді: чи можна було припустити, що ми маємо намір прямувати на південь, до тих воістину варварських берегів, де цілі полчища негрів зі своїми човниками оточили б і вбили нас, де варто було нам ступити на землю, і нас розірвали б хижі звірі чи ще більш безжалісні дикі істоти в людській подобі?

Та щойно стало сутеніти, я змінив курс і почав правити на південь, скеровуючи злегка на схід, щоб не дуже віддалятися від берегів. Завдяки досить свіжому вітерцю й відсутності хвилювання на морі ми йшли таким хорошим ходом, що наступного дня о третій годині пополудні, коли попереду вперше з'явилася земля, ми були не менш як на півторасти миль південніше Салеха, далеко за межами володінь марокканського султана, та й будь-якого іншого з тамтешніх владик; принаймні, ми не бачили жодної людини.

Та я натерпівся такого страху в маврів і так боявся знову потрапити ім до рук, що, користуючись сприятливим вітром, цілих п'ять днів плив, не зупиняючись, не пристаючи до берега і не кидаючи якоря. Через п'ять днів вітер змінився на південний, і, за моїми міркуваннями, навіть якщо за нами й була гонитва, то, не наздогнавши нас досі, наші переслідувачі мали вже від неї відмовитися, – я зважився підійти до берега і став на якір у гирлі якоїсь маленької річки. Яка це була річка і де вона протікає, в якій країні, у якого народу і під якою широтою – не маю поняття. Я не бачив людей на березі, та й не бажав побачити; мені потрібно було тільки заpastися прісною водою. Ми увійшли в цю бухточку під вечір і вирішили, коли смеркне, дістатися уплав до берега й оглянути місцевість. Але щойно стемніло, ми почули з берега жажливі звуки – такий шалений рев, гавкіт і виття невідомих диких звірів, що бідний хлопчик ледь не помер зі страху й почав просити мене не сходити на берег до настання дня. «Добре, Ксурі, – сказав я, – але, можливо, вдень ми там побачимо людей, від яких нам перепаде, мабуть, ще більше, ніж від тигрів і левів». – «А ми стрельнемо в них з рушниці, – сказав він зі сміхом, – і вони втечуть» (від невільників-англійців Ксурі навчився розмовляти ламаною англійською мовою). Я був

радий, що хлопчик такий веселий, і, щоб підтримати в ньому цю бадьорість духу, дав йому склянку вина з хазяйських запасів. Порада його, по суті, була непоганою, і я прислухався до неї. Ми кинули якір і простояли цілу ніч, причаївшись. Я кажу: причаївшись, тому що ми й хвилини не спали. Години через дві-три після того, як ми кинули якір, ми побачили на березі величезних тварин (яких ми й самі не знали): вони підходили до самого берега, кидалися у воду, плескалися й борсалися, бажаючи, очевидно, освіжитися, і при цьому так огидно верещали, ревли й вили, що такого я в житті ніколи не чув.

Ксурі був страшенно наляканий, та й, правду кажучи, я теж. Але ще більше злякалися ми обидва, коли почули, що одне з цих страховиськ пливе до нашого баркаса; ми не бачили його, але по тому, як воно віддувалося і фиркало, могли зрозуміти, що це була люта тварина жажливих розмірів. Ксурі стверджував, що це лев (може, так воно й було, – принаймні, я не впевнений в іншому), і кричав, щоб ми підняли якір і віддалилися звідси. «Ні, Ксурі, – відповів я, – нам не треба піднімати якір; ми тільки витравимо канат довше і вийдемо в море: вони не поженуться за нами туди». Але не встиг я це сказати, як побачив невідомого звіра на відстані якихось двох весел від баркаса. Зізнаюся, я трохи отетерів, однак зараз же схопив у каюті рушницю, і щойно я вистрілив, тварина повернула назад і попливла до берега.

Неможливо описати, що за пекельний рев і виття здійснювалися на березі і далі, в глибині материка, коли пролунав мій постріл. Це давало мені деяку підставу припустити, що тутешні звірі ніколи не чули цього звуку. Я остаточно переконався, що нам і думати нічого про висадку в цих місцях протягом ночі, але чи можна буде ризикнути висадитися вдень – було теж питання: потрапити в руки якогось дикуна не краще, аніж потрапити в пазурі лева чи тигра; принаймні, ця небезпека лякала нас не менше.

Але так чи інакше, тут чи в іншому місці, а нам необхідно було зійти на берег, бо у нас не залишалось ні пінти води. Але знову ж таки питання: де і як висадитися? Ксурі сказав, що коли я його пушу на берег з глечиком, то він постарається роздобути прісної води і принесе її мені. А коли я запитав його, чому ж іти йому, а не мені, і чому йому не залишитися в човні, у відповіді хлопчика було стільки глибокого почуття, що він підкупив мене навіки. «Якщо прийдуть дикі люди, – сказав він, – то вони з'їдять мене, а ви залишитесь цілим». «Ось що, Ксурі, – сказав я, – вирушимо разом, а якщо прийдуть дикі люди, ми вб'ємо їх, і вони не з'їдять ні тебе, ні мене». Я дав хлопчикові поїсти сухарів і випити ковток вина з хазяйського запасу, про який я вже говорив; потім ми підтягнулися ближче до землі і, зіскочивши у воду, попрямували до берега вблід, не взявши з собою нічого, крім зброї та двох глечиків для води.

Я не хотів віддалятися від берега, щоб не втрачати з виду баркас, побоюючись, щоб униз по річці до нас не спустилися дикуни у своїх пирогах; але Ксурі, помітивши низинку на відстані приблизно однієї милі від берега, побрів туди з глечиком. Раптом я побачив, що він біжить назад до мене. Подумавши, чи не погналися за ним дикуни або не злякався він хижого звіра, я кинувся до нього на допомогу, але, підбігши ближче, побачив, що через плече у нього висить щось велике. Виявилося, що він убив якогось звірка на зразок нашого зайця, але іншого кольору і з довшими ногами. Ми обоє були раді цьому успіху, а м'ясо вбитої тварини виявилось дуже смачним; та

головна радість, з якою біг до мене Ксурі, була та, що він знайшов хорошу прісну воду і не бачив диких людей.

Потім виявилось, що нам не потрібно було так бідкатися, щоб дістати прісної води: у тій самій річці, де ми стояли, тільки трохи вище, вода була зовсім прісною, оскільки приплив заходив у річку не особливо далеко. Отже, наповнивши наші глечики, ми влаштували бенкет з убитого зайця і приготувалися продовжувати дорогу, не відкривши в цій місцевості жодних слідів людини.

Оскільки я вже побував одного разу в цих місцях, то мені було добре відомо, що Канарські острови й острови Зеленого мису розташовані недалеко від материка. Але тепер у мене не було із собою приладів для спостережень, і я не міг визначити, на якій широті ми знаходимося; з іншого боку, я не знав точно або, у всякому разі, не пам'ятав, на якій широті лежать ці острови; таким чином, мені невідомо було, де їх шукати і коли саме слід вирушати у відкрите море, щоб попрямувати до них; якби я знав це, мені було б неважко дістатися до якогось із них. Та я сподівався: якщо триматиму вздовж берега, поки не прийду до тієї частини країни, де англійці ведуть берегову торгівлю, то, імовірно, зустріну якесь англійське купецьке судно, що здійснює свій звичайний рейс, яке нас підбере.

За всіма моїми розрахунками ми перебували тепер навпроти тієї берегової смуги, що тягнеться між володіннями марокканського султана і землями негрів. Це пустельна, безлюдна місцевість, населена лише дикими звірами: негри, боячись маврів, залишили її й пішли далі на південь, а маври вважали не вигідним селитися тут через безпліддя ґрунту; вірніше ж: тих та інших розполохали тигри, леви, леопарди та інші хижаки, які водяться тут у незліченній кількості. Таким чином, для маврів ця область служить тільки місцем полювання, на яке вони вирушають цілими арміями, по дві-по три тисячі осіб. Не дивно тому, що впродовж мало не ста миль ми бачили вдень лише пустельну, безлюдну місцевість, а вночі не чули нічого, крім виття і ревіння диких звірів.

Двічі у денну пору мені здалося, що я бачу вдалині пік Тенерифу – найвищу вершину гори Тенериф, що на Канарських островах. Я навіть намагався повертати в море в надії дістатися туди, але обидва рази протилежний вітер і сильне хвилювання, небезпечне для мого ненадійного суденця, змушували мене повернути назад, так що, врешті-решт, я вирішив не відступати більше від початкового плану і триматися вздовж берегів.

Після того, як ми вийшли з гирла річки, я ще кілька разів змушений був приставати до берега для поповнення запасів прісної води. Одного разу рано-вранці ми стали на якір під захистом досить високого миска й чекали повного припливу, який вже починався, щоб підійти ближче до берега. Раптом Ксурі, у якого очі були, вочевидь, зіркіші від моїх, тихенько гукнув мене і на моє запитання сказав, що нам краще відійти подалі від берега:

«Ви погляньте, який страшний звір лежить он там на пагорбі й міцно спить». Я глянув, куди він показував, і дійсно побачив страховисько. Це був величезний лев, що лежав на схилі берега в тіні навислого пагорба. «Послухай, Ксурі, – сказав я, – іди на берег і вбий цього звіра». Хлопчик злякано глянув на мене й промовив: «Мені – вбити його! Та він мене в один раз заковтає» (проковтне цілком – хотів він сказати). Я нічого йому не

заперечив, велів тільки не ворушитися; взявши найбільшу рушницю, майже рівну за калібром мушкету, я зарядив її двома шматками свинцю і добрячою кількістю пороху; в іншу я вкотив дві великі кулі, а в третю (у нас були три рушниці) – п'ять куль дещо менших. Взявши першу рушницю і гарненько прицілювшись звірові в голову, я вистрілив; але він лежав у такій позі (прикривши морду лапою), що заряд влучив йому в ногу і перебив кістку вище коліна. Звір із гарчанням підхопився, але, відчувши біль у перебитій нозі, зараз же звалився; потім знову підвівся на трьох лапах і видав такий жажливий рев, якого я в житті своєму не чув. Я був трохи здивований тим, що не влучив йому в голову; однак, не зволікаючи ні хвилини, взяв другу рушницю і вистрілив звірові навздогін, бо він пошкандибав, було, геть від берега; цього разу заряд влучив прямо в ціль. Я із задоволенням побачив, як лев упав і, ледь видаючи якісь слабкі звуки, став корчитися в боротьбі зі смертю. Тут Ксурі набрався хоробрості й почав проситися на берег. «Гаразд, іди», – сказав я. Хлопчик стрибнув у воду й поплив до берега, працюючи однією рукою і тримаючи в іншій рушницю. Підійшовши впритул до розпростертого звіра, він приставив дуло рушниці до його вуха і ще раз вистрілив, прикінчивши його таким чином.

Дичина була знатна, але неістівна, і я дуже шкодував, що ми витратили даремно три заряди. Але Ксурі сказав, що він поживиться дечим від убитого лева, і, коли ми повернулися на баркас, попросив у мене сокиру. «Для чого тобі сокира?» – запитав я. – «Відрубати йому голову», – відповів він. Однак, голову відрубати він не зміг, а відрубав тільки лапу, яку й притягнув із собою. Вона була величезного розміру.

Тут мені спало на думку, що, можливо, нам знадобиться шкура лева, і я вирішив зняти її. Ми вирушили з Ксурі на роботу, але я не знав, як за неї взятися. Ксурі виявився набагато вправнішим за мене. Ця робота зайняла у нас цілий день. Нарешті шкура була знята; ми розтягнули її на даху нашої каютки; днів через два сонце просушило її, і згодом вона служила мені як постіль.

Після цієї зупинки ми ще днів десять-дванадцять продовжували тримати курс на південь, намагаючись якомога економніше витратити наш запас провізії, що починав швидко зменшуватися, і сходячи на берег тільки по прісну воду. Я хотів дійти до гирла Гамбії чи Сенегалу або взагалі до якоїсь стоянки, неподалік від Зеленого мису, бо сподівався зустріти тут якесь європейське судно; я знав: якщо я його не зустріну, мені залишиться тільки або пуститися на пошуки островів, або загинути тут серед негрів. Мені було відомо, що всі європейські судна, куди б вони не прямували – чи до берегів Гвінеї, до Бразилії, чи в Ост-Індію – проходять повз Зелений мис або островів з цією ж назвою; словом, я поставив свою долю на цю карту, розуміючи, що або зустріну європейське судно, або загину.

Отже, ще днів десять я продовжував здійснювати свій намір. Тут я став помічати, що узбережжя населене: у двох-трьох місцях ми бачили на березі людей, які, в свою чергу, дивилися на нас. Ми могли також розрізнити, що вони були чорні, як смола, і голі. Одного разу я хотів, було, зійти до них на берег, але Ксурі, мій мудрий порадник, сказав: «Не йди, не йди».

Проте я став тримати ближче до берега, щоб можна було вступити з ними в розмову. Вони, очевидно, зрозуміли мій намір і довго бігли вздовж берега за нашим баркасом. Я помітив, що вони були не озброєні, крім одного, який

тримав у руці довгу тонку палицю. Ксурі сказав мені, що це спис і що дикуни метають списи дуже далеко й досить влучно; тому я тримався на деякій відстані від них і в міру свого вміння подавав їм знаки, намагаючись, головним чином, дати зрозуміти, що ми потребуємо їжі. Вони, у свою чергу, стали робити мені знаки, щоб я зупинив свій човен і що вони принесуть нам істівного. Щойно я спустив вітрило і ліг у дрейф, двоє чорношкірих побігли кудись углиб країни і через півгодини (а то й менше) принесли два шматки в'яленого м'яса і трохи зерна якогось місцевого злаку. Ми не знали, що це було за м'ясо і що за зерно, проте виявили повну готовність прийняти і те й інше. Але тут постало нове питання: як отримати все це? Ми не наважувалися зійти на берег, боячись дикунів, а вони, в свою чергу, боялися нас аніскільки не менше. Нарешті вони придумали вихід із цього утруднення, однаково безпечний для обох сторін: склавши на березі зерно і м'ясо, вони відійшли подалі і стояли нерухомо, поки ми не переправили все це на баркас; а потім повернулися на колишнє місце.

Ми дякували їм знаками, бо більше нам було нічим віддячити. Та в цей самий момент нам випала нагода зробити їм велику послугу. Не встигли ми відійти від берега, як раптом з гір вибігло двоє величезних звірів, які кинулися просто до моря. Один з них, як нам здавалося, гнав за іншим: чи був це самець, що переслідував самку, гралися вони чи гризлися, – ми не могли розібрати, як не могли б сказати й того, чи було це звичайне явище в тих місцях, чи винятковий випадок; думаю, втім, що останнє було вірніше, бо, по-перше, хижі звірі рідко показуються вдень, а по-друге, ми помітили, що люди на березі, особливо жінки, страшенно перелякалися. Тільки чоловік, що тримав спис, чи дротик, залишився на місці; інші кинулися втікати. Але звірі летіли прямо до моря і не мали наміру нападати на негрів. Вони кинулися у воду й почали плавати, ніби купання було єдиною метою їхньої появи. Раптом один з них підплив досить близько до баркаса. Я цього не очікував; тим не менш, зарядивши швидше рушницю й наказавши Ксурі зарядити обидві інші, я приготувався зустріти ворога, щойно він наблизився до нас на відстань рушничного пострілу, я спустив курок, і куля влучила йому прямо в голову. Тієї ж миті він занурився у воду, потім виринув і поплив назад до берега, то зникаючи під водою, то знову з'являючись на поверхні. Він, мабуть, боровся зі смертю, захлинаючись водою і стікаючи кров'ю зі смертельної рани і, дещо не допливши до берега, сконав.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (<http://www.litres.ru/dan-el-defo-8768784/zhittya-divovizhn-prigodi-rob-nzona-kruzo/?lfrom=362673004>) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

notes

Примечания

1

Хвороба жаркого клімату, до якої схильні переважно уродженці більш холодних країн і, отже, європейці. Примітним є один із проявів цієї хвороби: хворому море видається зеленим полем, й іноді трапляється, що, бажаючи пройтися цим полем, людина стрибає у воду й гине.